

Svatojakubské Audite Organum
St. James Audite Organum

uvádí

MEZINÁRODNÍ VARHANNÍ FESTIVAL

Bazilika sv. Jakuba

Praha – Staré Město, Malá Štupartská 6

6. 8. – 24. 9. 2015 v 19 hodin

videoprojekce

MEZINÁRODNÍ VARHANNÍ FESTIVAL
BAZILIKA SV. JAKUBA

Festival se koná za finančního příspěvku
Ministerstva kultury a Hlavního města
Prahy, pod záštitou ministra kultury
Daniela Hermana a radního
hl. m. Prahy Jana Wolfa.

Vážení přátelé!

Jubilejní dvacátý ročník Mezinárodního varhanního festivalu vybízí k zamyšlení...

Areál kláštera a baziliky sv. Jakuba náleží mezi nejzajímavější pamětihodnosti Prahy. Málokterá pražská památka má takové kouzlo a půvab z pražské minulosti jako právě tyto prostory. Jejich založení v roce 1232 za vlády krále Václava I., jejich poňnutá historie i vývoj stavební a umělecký od rané gotiky přes dobu lucemburskou až k vrcholnému baroku, vytvořily objekt výjimečných hodnot. Také tudy často procházely významné události českých dějin. Roku 1311 se v refektáři kláštera konala korunovační hostina Jana Lucemburského a Elišky Přemyslovny. Bylo to místo častých sněmů i slavnostních zasedání. Mezi nejvýznamější svatojakubské okamžiky patří přítomnost Karla IV. na znovuvyvěcení kostela arcibiskupem Janem Očkem z Vlašimi v roce 1374. O čtyři roky později, 12. prosince 1378 pak bylo na katafalku vystaveno tělo císaře Karla IV., obklopené pultisícem svíček. Bazilika sv. Jakuba je však proslulá i svým fenoménem hudby. A to díky umělcům, kteří zde působili, díky varhanám a v neposlední řadě i díky samotné bazilice se svým úžasným interiérem a jedinečnou akustikou. Varhanní prospekt mistra Abraháma Starcka z Lokte upoutává již plných 310 let každého návštěvníka chrámu. Samotné varhany neunikly několika zásadním přestavbám, stejně jako mnoho dalších nástrojů v Čechách, proto původních Starckových hlasů najdeme už jen několik. Svatojakubské varhany, nyní největší v Praze (91 rejstříků, 8 277 píšťal), dovolují předvedení veškeré varhanní literatury. Vyznavači stylové interpretace mohou využít i chórové varhany na pravé straně kůru z dílny neznámého mistra.

V roce 1990 se minorité vrátili do kláštera. Ve snaze zachovat charisma baziliky jsem založil společenství „Svatojakubské Audite Organum“. Velkým přínosem byl nápad varhanice Ireny Chříbkové uspořádat Mezinárodní varhanní festival a cykly varhanní duchovní hudby. Během uplynulých let v rámci festivalu vystoupila řada renomovaných umělců z celého světa. Festival svým rozsahem nemá v naší metropoli konkurenci. Je skvělou přehlídkou světového varhanního umění přinášející nevšední zážitky. Tyto se ještě umocnily v posledních několika letech, kdy pomocí kamerového systému má publikum možnost sledovat interpreta přímo při hře. Před čtyřmi lety se podařila skutečně modernizace hracího stolu. Velkou měrou se o to zasloužil klávesista skupiny Olympic Jiří Valenta, který spolu s nedávno vzniklým Nadačním fondem Sancti Jacobi Organum shromáždil nutné prostředky k rekonstrukci. Současné elektronické

zařízení tak umožňuje široké využití barevnosti nástroje a celkově pozvedlo hru na světovou úroveň. Chci poděkovat především ředitelce festivalu Ireně Chříbkové za její vždy originální dramaturgii a spolehlivou organizaci.

Děkuji za velkou podporu a stálou spolupráci Ministerstvu kultury a Magistrátu hlavního města Prahy. Mé velké poděkování patří varhanářům, registrátorům a všem obětavým pomocníkům zvláště z řad Klubu přátel Audite Organum. V neposlední řadě děkuji vám, dámy a pánové, kteří k nám přicházíte v tak hojném počtu. Jste naší radostí, odměnou i pomocí v rovině duchovní i hmotné.

Dovolte mi poděkovat vám všem slovy žalmu:

Chvalte Hospodina v jeho svatyni,
chvalte ho pro jeho nesmírnou velikost,
chvalte ho zvukem polnice,
chvalte ho harfou a citerou,
chvalte ho strunami a flétnou,
chvalte ho zvuknými nástroji.

Přeji festivalu požehnaný úspěch a nám všem hluboké zážitky z daru hudby.

P. Oldřich Prachař, minorita

Seznam účinkujících umělců na Mezinárodním varhanním festivalu v letech 1996–2015

Česká republika

Bárta Aleš
Bártek Michael
Čech Petr
Černý Tomáš (tenor)
Eben David (sbormistr)
Heřmanová Věra
Hora Jan
Chříbková Irena
Kalfus Jan
Kalvodová Olga (harfa)
Klugarová Kamila
Kühnův smíšený sbor
Martínek Karel
Matuszek Petr (bas)
Němcová Miriam (dirigent)
Nováček Zdeněk
Opršál Martin (bicí)
Pokorná Jiřina
Popelka Josef
Poruba Martin
Praga Sinfonietta Orchestra
Rafaja Josef
Rajnoha Petr
Rejlek Vladimír (trubka)
Ropek Jiří
Rožehnal Jan (sbormistr)
Schola Gregoriana Pragensis
Sommerová Dana (violoncello)
Schley Reindlová Markéta
Slancová Ivana
Sýkorová Jana (alt)
Thon Tomáš
Troupová Irena (soprán)
Tůma Jaroslav
Uhlíř Václav

Francie

Alain Marie-Claire
Antonini Luc
Brandeis Philippe
Castagnet Yves
Clerc Maurice
Delabre Patrick

Espinasse Francois
Escaich Thierry
Hakim Naji
Chopin Sophie-Véronique
Landale Susan
Latry Olivier
Lebrun Eric
Leguay Jean-Pierre
Le Guen Véronique
Leurent Marie-Ange
Pichard Jacques
Robert Christian
Roth Daniel

Německo

Bogon Christoph
Dessauer Gabriel
Eckert Michael
Forsbach Ruth
Geffert Johannes
Hielscher Hans Uwe
Laux Torsten
Linsenmeyer Klaus
Meisner Andreas
Pohl Michael
Scholze Hansjürgen
Vetter Michael

Itálie

Bianchi Alessandro
Braulin Clavora Giovanni
Celegghin Luigi
Cuzzato Donato
Duella Mario
Janáčková Zuzana
Marini Roberto
Padoin Roberto
Rodi Silvano
Zecca Luciano

Polsko

Antonik Zygmunt
Gembalski Julian
Golonka Wacław
Grudzien Robert
Jakubczak Bartosz
Lyjak Wiktor
Perucki Roman
Semeniuk-Podraza Mirosława
Serafin Jozef

Švýcarsko

Bovet Guy

Bruce Douglas
Ender Astrid
Koch-de Souza Christina
Rogg Lionel

Spojené státy americké

Fishell Janette
Johnson Peggy
Kibbie James
Paukert Karel
Scott John
Tharp Stephen
Williams Carol

Belgie

Biesemans Els
Geest Edward de
Golembowski Karol
Hallein Eric
Seynhave Kristiaan

Kanada

Crozier Philip
Ericsson Hans-Ola
Poirier Sylvie

Slovensko

Melcová Monika
Mihalik Tomáš
Szabó Imrich
Predmerská-Zúriková Anna
Šuňavská Bernadetta
Vrábel Marek

Nizozemí

Oosten Ben van
Wingerden Jan van

Dánsko

Duggan Kevin
Jessen Henrik Niels
Lorentzen Jakob
Mikkelsen Sven-Ingvar

Rakousko

Hödlmoser Peter
Planyavsky Peter
Rost Gunther

Japonsko

Imai Hiroko
Nakata Keiko

Ohki Mari
Yoshimura Eiko Maria

Velká Británie

Titterington David
Weir Gillian

Maďarsko

Elekes Zsuzsa
Dobszay Peter

Slovinsko

Bauer Renata

Litva

Budriene Irena
Juodelyte Karolina

Lotyšsko

Alpe Edite
Deksnis Talivaldis
Kalnciema Liene
Andreta

Norsko

Schiager Halgeir
Tobiassen Arnfinn

Švédsko

Fagius Hans
Rydén Per

Finsko

Lehtola Jan

Španělsko

Solé Paradel Juan

Izrael

Krasnovsky Roman
Roloff Elisabeth

Rumunsko

Philippi Ursula

Jižní Korea

Lee Ka Young

Argentina

Innocenzi Diego

6. 8. 2015

Laudate Dominum

IRENA CHŘIBKOVÁ

(Česká republika)

Irena Troupová soprán
Martin Opršál bicí

Program:

MARCEL DUPRÉ (1886–1971)
Le Monde dans l'attente du Saviour /
Svět v očekávání příchodu Spasitele
ze Symphonie-Passion, op. 23 /
Pašijová symfonie

SOFIA GUBAJDULINA (1931)
Detto I – Sonata pro varhany a bicí

NICOLAUS BRUHNS (1665–1697)
Preludium in e

JÍŘÍ TEML (1935)
Prosby a chvály pro soprán a varhany
Hommage à A. Dvořák
(světová premiéra)

Chvalte Boha v jeho svatyni
Nekárej mě, Hospodine
Proč se pronárody bouří
Hospodine, dej mi poznat
Lidé všech národů tleskejte v dlaně

LOUIS VIERNE (1870–1937)
1. symfonie d moll, op. 14
Allegro vivace – Final

Varhanice a ředitelka kůru pražské baziliky sv. Jakuba **Irena Chříbková** založila v roce 1996 tento festival. Studovala na kroměřížské konzervatoři, poté na pražské AMU a v Paříži. Koncertuje v celé Evropě, Japonsku, Rusku, Izraeli a USA. Velmi známé a oblíbené se staly její nedělní svatojakubské půlhodinky varhanní duchovní hudby. Její široký repertoár zahrnuje varhanní literaturu od baroka po současnost. Je vyhledávanou interpretkou soudobých děl, a to především Petra Ebena a Jiřího Temla. Spolupracuje s předními instrumentalisty a zpěváky. Má řadu rozhlasových, televizních nahrávek i CD. Po pedagogickém působení na Konzervatoři P. J. Vejvanovského (1988–1994) a Konzervatoři Evangelické akademie (1990–1994) v Kroměříži, nyní vyučuje v Praze. Zasedá v porotách varhanních soutěží.

Přední česká sopranistka **Irena Troupová** si vydobyla mezinárodní renomé nejprve na poli historicky poučené interpretace staré hudby, již se začala věnovat v době studia hudební vědy na Karlově univerzitě. Zpěv studovala u T. Blumové v Praze a u M. Corelliho v Berlíně. Ze spolupráce se souborem Musica antiqua Praha vzešel velký počet nahrávek. V té době se zrodil i zájem o hudbu soudobou, spolupracovala např. s Petrem Ebenem a Svatoplukem Havelkou. Po studiích působila především v Německu a v dalších zemích Evropy. Postupně rozšířila svůj záběr o romantickou písňovou i operní tvorbu. Je vyhledávanou lektorkou staré hudby, vyučuje na JAMU a Masarykově univerzitě v Brně, vede kurzy u nás i v zahraničí.

Martin Opršál je výraznou osobností ve svém oboru. Studoval na brněnské konzervatoři a Janáčkově akademii múzických umění, kde nyní

působí pedagogicky v oddělení melodických bicích nástrojů a komorní hry a je vedoucím katedry bicích nástrojů. Byl jedním ze zakládajících členů Středoevropského souboru bicích nástrojů DAMA DAMA a zvítězil s ním v Mezinárodní soutěži bicích orchestrů v Nizozemsku. Jeho hudební prioritou je hra na marimbu. Na svých koncertech uvádí v českých nebo světových premiérách skladby napsané pro tento nástroj. Vede semináře soudobé hudby pro marimbu a je zván do porot interpretačních soutěží. Účinkoval na řadě koncertů a hudebních festivalů v Evropě, Japonsku a Koreji. Natočil a vydal několik CD. S M. Kleiblem založil soubor OK Percussion Duo.

Marcel Dupré se stal varhaníkem již jako dvanáctiletý v rodném Rouenu. Na pařížské konzervatoři studoval klavír, varhany a kompozici. Od svých dvaceti let byl druhým, od roku 1934 hlavním varhaníkem v chrámu v kostele sv. Sulpicia. Kromě toho byl několik let druhým varhaníkem v pařížské katedrále Notre Dame. V letech 1925–1954 vyučoval varhany na pařížské konzervatoři, dva roky pak byl jejím ředitelem. Za svůj život vystoupil na více než dvou tisících recitálech v Evropě a v Americe. Tento virtuos byl obdivován zejména pro svou hru z paměti a jako mimořádný improvizátor. *Pašijová symfonie* (1924) vznikla inspirována chorálními improvizacemi na ohromné Wanamakerovy varhany v americké Filadelfii postavené roku 1921. Jde o programní skladbu, která ztvárňuje život Ježíše Krista. Každá z jejích čtyř vět vychází z nápěvu nebo písne (výrazné rytmická první část Svět v očekávání příchodu Spasitele cituje Jesu, Redemptor omnium) a uplatňuje disonance a ostinato.

Skladatelka rusko-tatarského původu **Sofia Gubajdulina** je pokládána za jednu z nejvýznamnějších osobností po Dmitriji Šostakovičovi. Studovala na konzervatoři v Kazani a pak v Moskvě. V šedesátých letech 20. století se zařadila mezi avantgardní a experimentální tvůrce. V osmdesátých letech začala být známou

na mezinárodní hudební scéně. Roku 1991 odešla do Německa a žije v Hamburku. Získala celou řadu ocenění a poct. Většina jejích skladeb obsahuje náboženské nebo etické poselství. *Sonata pro varhany a bicí Detto I* (1978) obsahuje úseky notací přesně zaznamenané a úseky volné, ponechané na obou interpretech, jejich vzájemné spolupráci, momentální inspiraci zvukovými kvalitami prostoru a nástrojů. Nejvýraznější složkou díla je výrazně členěný rytmus a zvuková barva.

Nicolaus Bruhns, přední severoněmecký skladatel středního baroka, tedy před Bachem, vyrůstal jako zázračné dítě. Odešel s bratrem z rodného Swabstedtu do bohatého Lübecku. Tam ho proslulý Dieterich Buxtehude pokládal za svého nejlepšího žáka, dokonce ho doporučil do Kodaně, kde pak Bruhns několik let působil jako houslista a varhaník. Roku 1689 získal místo varhaníka v přímořském městě Husum, kde působil až do své předčasné smrti ve svých jedenatřiceti letech. Z jeho devíti varhanních skladeb je nejrozsáhlejší *Preludium e moll*, které střídá části polyfonní a fantazijní, improvizací, přitom působivě využívá nejrůznějších postupů jako chromatismů, opakovaných tónů, pedálových sol a tečkovaných rytmů.

Jiří Teml působil od roku 1976 v Československém rozhlasu, nejprve v Plzni, od roku 1980 v Praze. V jeho mnohostranné tvorbě mají varhany významné místo i proto, že má ke královskému nástroji osobní vztah. Pro tento nástroj vytvořil mnoho skladeb jak sólových, tak s jinými nástroji a se zpěvem. *Prosby a chvály* napsal na přelomu let 2014 a 2015 přímo pro dnešní interprety. Teml se opakovaně zabýval instrumentováním skladeb Antonína Dvořáka, obklopen a inspirován jeho hudbou se rozhodl vytvořit jako poctu tomuto skladateli písňový cyklus, který je paralelou jeho slavných Biblických písní. Zhudebňuje žalm 150, 38, 2, 39 a 47.

Louis Vierne, rodák z Poitiers, studoval na pařížské konzervatoři u Césara Francka a pak u Charlese-Marie Widora a Alexandra Guilmanta. Působil jednak jako varhaník v kostele svatého Sulpicia a od roku 1900 v katedrále Notre Dame, jednak vyučoval na pařížské konzervatoři, pak přešel na Scholu cantorum, která byla určena ke vzdělání kvalitních chrámových hudebníků. Navázal na své učitele a rozvinul pozdně romantický hudební jazyk. *První* z jeho šesti varhanních symfonií, v tónině *d moll*, začal psát na samém sklonku 19. století (1898–1899). Její finále je typickou varhanní toccatou, která je naplněna jásavou hudbou. Pod figuracemi v manuálu zní v pedálu radostné, snadno zapamatovatelné téma, mezitím se objevují mezihry, proměny tématu, které se pak navrací v původní, téměř fanfárové podobě a graduje k triumfálnímu závěru.

13. 8. 2015

Bach a jeho obdivovatelé

KEIKO NAKATA

(Japonsko)

Program:

JOHANN SEBASTIAN BACH

(1685–1750)

Preludium a fuga G dur BWV 550

ROBERT SCHUMANN (1810–1856)

Sechs Studien in kanonischer Form,
op. 56 / Šest studií ve formě kánonu

Etwas schneller Andantino E dur, č. 3 /
 Poněkud rychleji
 Mit innigem Ausdruck a moll, č. 2 /
 S vřelým výrazem

WOLFGANG AMADEUS MOZART

(1756–1791)

Fantazie f moll KV 608

JOHANNES BRAHMS (1833–1897)

Dvě chorálové přede hry, op. 122

„O Welt, ich muss dich lassen“ č. 3 /
 „Ó, světe, musím tě opustit“
 „Es ist ein Ros' entsprungen“ č. 8 /
 „Vykvetla růžička“

CHARLES-MARIE WIDOR

(1844–1937)

Moderato

z 9. symfonie c moll „Gotické“, op. 70

CÉSAR FRANCK (1822–1890)

Chorál č. 1 E dur

Keiko Nakata se řadí svými nevšedními výkony mezi výrazné mladé talenty. Je držitelkou titulu „Grand Prix André Marchal“ z Mezinárodní varhanní soutěže v Biarritzu z roku 2013 a také „Prix Giuseppe Englert“ za nejlepší interpretaci soudobého díla. Po studiích sociologie v rodném Japonsku se naplno začala věnovat hře na varhany. Nejprve na Národní hudební univerzitě v Tokiu u T. Hirona a poté u R. Hiroa. Současně se vzdělávala i ve hře na cembalo. Svá studia zakončila s vyznamenáním. Je varhanicí protestantského kostela ve městě Kamakura a členkou Asociace japonských varhaníků. Od roku 2011 je posluchačkou pařížské konzervatoře, kde se zdokonaluje ve hře na varhany u Ch. Mantoux a ve hře na cembalo u N. Spieth. Koncertuje v Evropě a Japonsku.

Za svého života byl **Johann Sebastian Bach** obdivován jako nejúžasnější varhaník a hráč na klávesové nástroje všech dob, jak je uvedeno v jeho nekrologu. Vedle rozsáhlých, monumentálních děl však vytvořil Bach i menší skladby, jako např. *Preludium a fuga G dur*. Dvojice vznikla patrně někdy na konci prvního desetiletí 18. století v době Bachova výmarského působení (od roku 1708). Obě skladby mají živý, radostný charakter a odehrávají se v šestnáctinovém pohybu. *Preludium* s efektním pedálovým sólem obsahuje v závěru pomalý úsek s chromaticky postupujícím basem, čtyřhlasá *fuga* má pohyblivé téma.

Představitel raného německého romantismu **Robert Schumann** vyjádřil svá niterná hnutí hlavně v písních a klavírních skladbách. Pozornost však věnoval i kontrapunktickým studiím. V roce 1845, kdy odešel z Lipska za klidem do Drážďan, soustředil se na přísný sloh a napsal několik menších sbírek, které se dnes hrávají na varhany, mezi nimi je i *Šest studií v kánonické formě*. Druhá a třetí skladba z nich jsou náladové kousky.

Wolfgang Amadeus Mozart byl skvělým varhaníkem, přesněji improvizátorem; dochovalo se také torzo jeho improvizace z návštěvy pražského klášterního kostela na pražském Strahově. Přímou pro varhany však Mozart nekomponoval. V posledních letech svého života však vytvořil pro mechanické hrací stroje s píšťalami tři skladby, které se hrávají na varhany sólově nebo čtyřručně. Rozsáhlá, monumentálně koncipovaná *Fantazie f moll*, která se formálně blíží francouzské ouvertuře náleží k hráčsky náročným skladbám.

Johannes Brahms, mistr hudební formy, jehož doménou byla symfonická a komorní hudba, zasáhl do varhanní tvorby jen několika kusy. Na sklonku života, kdy ho potkalo několik osobních ztrát a zhoršovalo se mu zdraví, složil své poslední dílo *Jedenáct chorálových předeher* (1896), které jsou jakýmsi rozjímáním nad chorály. Třetí zpracovává melodii *Ó, světe, musím tě opustit* z konce 15. století připisovanou renesančnímu skladateli Heinrichu Isaacovi, osmá *Vykvetla růžička* podnes zpíváný vánoční nářez z konce 16. století.

Charles-Marie Widor pocházel z rodiny varhaníků a varhanářů v Lyonu, a tak výběr nástroje,

který se rozhodl studovat, nebyl náhodný. Jako pětadvacetiletý (1870) získal prominentní místo varhaníka v chrámu sv. Sulpicia, kde stály varhany slavného varhanáře Aristida Cavallé-Colla, které Widora zvukově nesmírně inspirovaly. V tomto chrámu pak působil více než šest desítek let. Po Franckově smrti (1890) se stal profesorem varhan na konzervatoři, pak vyučoval jen kompozici. Widor byl uznávanou osobností, mj. byl jmenován rytířem Řádu čestné legie (1892). Spolu se svým žákem Albertem Schweitzerem, později známým lékařem činným v Africe, vydal kompletní varhanní dílo J. S. Bacha. Ve Widorově odkazu dominovala varhanní tvorba, zejména deset varhanních symfonií. Předposlední z nich *Gotická symfonie* (1895) začíná mírným vstupem zasmušilého výrazu s kráčejícím pohybem osmin.

Ústřední osobností Francie 19. století byl **César Franck**. V Paříži byl nejprve soukromým žákem Čecha Antonína Rejchy, pak na tamější konzervatoři pokračoval ve studiu, které však kvůli otci nedokončil. Roku 1858 se stal varhaníkem v nové bazilice sv. Klotildy, kde postavil třimanuálové varhany Aristide Cavallé-Coll (který přitom vyhověl i některým skladatelovým požadavkům). Roku 1872 byl Franck jmenován profesorem pařížské konzervatoře, kde vedl varhanní třídu a neoficiálně vyučoval kompozici. Byl uznávanou uměleckou osobností, vynikajícím varhaníkem a improvizátorem. Vrcholem z tuctu Franckových rozsáhlejších skladeb je trojice varhanních chorálů z posledního roku jeho života. Tyto vícedílné skladby bez liturgického určení nevycházejí z melodie gregoriánské, ani protestantské, spíše jsou symfonickou freskou určenou varhanám. Nejrozsáhlejší *Chorál č. 1 E dur* začíná ve středním tempu bez pedálu, po oživených plochách s šestnáctinovým a triolovým pohybem se těžištěm díla stávají navracející se majestátní plochy, jimiž také skladba v závěru vrcholí.

20. 8. 2015

Italské a německé variace

DONATO CUZZATO (Itálie)

Program:

Chórové varhany:

GIOVANNI PICCHI

(kolem 1572–1643)

Tre balli / Tři tance

Ballo ditto il Stefanin

Todesca

Ballo ditto il Picchi

Velké varhany:

JOHANN SEBASTIAN BACH

(1685–1750)

Toccat a fuga F dur BWV 540

FELIX MENDELSSOHN-**-BARTHOLDY (1809–1847)**

Sonáta č. 2 c moll, op. 65

Grave – Adagio – Allegro maestoso – Fuga

ORESTE RAVANELLO (1871–1938)

Téma a variace h moll

MARCO ENRICO BOSSI

(1861–1925)

Scherzo g moll, op. 46

Rodák z italského Trevisa **Donato Cuzzato** vystupoval na nejvýznamnějších varhanních festivalech napříč Evropou, Ruskem a Spojenými státy americkými. Varhanní hru a kompozici vystudoval u L. M. Turrini na Hudební akademii G. Frescobaldiho ve Ferraře. Poté se zdokonalil ve varhanní improvizaci na Vysoké hudební škole v německém Würzburgu u G. Kauzinger a tamtéž i v kompozici u B. Coltra. Na svých koncertech se zaměřuje především na díla J. S. Bacha, s oblibou uvádí romantickou i soudobou varhanní literaturu. Má četné rozhlasové a televizní nahrávky. Své kompaktní disky nahrál na pozoruhodných nástrojích v Dánsku, Německu i Itálii. Je uměleckým ředitelem několika varhanních festivalů v severní Itálii.

V době renesance a baroka se nerozlišovala hudba pro jednotlivé klávesové nástroje. Skladby typicky cembalové se mohly hrát i na varhany. Navíc nebyla žádná hranice mezi hudbou světskou a duchovní. Varhany stály v chrámech, ale malé nástroje mohly mít ve svých palácích a domech také šlechticové a bohatí měšťané. V souvislosti s vymaněním instrumentální hudby ze závislosti na vokální tvorbě došlo v době raného baroka k rozvoji instrumentálních forem hudby. Přispěl k tomu rovněž Ital **Giovanni Picchi**, skladatel, varhaník, cembalista, loutnista, který působil na počátku 17. století v Benátkách. Nejprve byl varhaníkem v bazilice Santa Maria Gloriosa dei Frari, od roku 1623 varhaníkem nejbohatšího a nejvlivnějšího benátského bratrstva svatého Rocha.

Johann Sebastian Bach ve své tvorbě často uplatňoval dvojici protikladných forem – první byla volná improvizace, po ní následovala přísná kontrapunktická. Takovým příkladem je *Toccat a fuga F dur*, které vznikly v různé době. *Toccat a fuga F dur* je vůbec nejrozsáhlejší z Bachových skladeb tohoto druhu. Hrává se také samostatně, tedy tak, jak ji skladatel původně vytvořil a prováděl. Tato grandiózní *toccat a fuga* patrně vznikla v době jeho působení ve Výmru (1708–1717). Díky své výjimečnosti bývá různě vykládána, např. pomocí číselné symboliky. Vyniká motorickým charakterem, střídá plochy šestnáctinových imitací v manuálech nad prodlevou v pedálu a pedálová sóla, oba světy se pak prolínají. Následující dvojité *fuga* ve stejné tónině vznikla později, nejspíš v Köthen (1717–1723) nebo i později v Bachově posledním působišti Lipsku. Její první téma je vážné chromatické, ve starém stylu (*stile antico*), druhé je pohyblivější metricky i intervalově, takže závěrečné spojení obou témat je nádherně zřetelné a působí monumentálně.

Felix Mendelssohn-Bartholdy projevil větší zájem o varhany během svých koncertních cest na britské ostrovy. V Anglii vystoupil poprvé ve svých dvaceti letech a od té doby se tam vypravil celkem desetkrát. Sklízел úspěchy a obdiv jako

dirigent, pianista a varhaník a později jako skladatel. Na anglickou objednávku vytvořil i šest sonát op. 65 (1844–1845). Nejde o skladby jednotné koncepce, ale různé délky, různého počtu vět a odlišné formy, dokonce ani ne výlučně chrámové, ale ani světské. Tím vším předznamenaly novou epochu varhanní hudby. Zdaleka nejsou novými avantgardními díly, ale spíše odrážejí vlivy klavírní i orchestrální, pozdně barokní kontrapunktický jazyk Bacha a romantický lyrickou, typicky mendelssohnovskou hudbu, někdy hráčsky náročnou, místy i značně dramatickou. *Druhá sonáta c moll* začíná vážným vstupem, pokračuje zadumaným zpěvným *Adagiem* a slavnostním *Allegrem*, po němž následuje skvělá vystavěná *Fuga* s výrazně tvarovaným tématem.

Oreste Ravanello studoval varhany a kompozici v Benátkách, kde se stal varhaníkem ve slavné bazilice sv. Marka. Od roku 1898 působil jako kapelník u sv. Antonína v Padově. Od roku 1902 vyučoval hru na varhany na benátské konzervatoři, o deset později byl jmenován ředitelem Hudebního institutu v Padově. Byl aktivním zastáncem cecilianismu, což se odráží ve střídmosti jeho liturgické hudby. Vynikal jako varhaník a improvizátor. Jeho skladby jsou naplněny pozdně romantickým jazykem. *Téma h moll* je stručné, prosté, o to harmonicky bohatší *variace* z něj Ravanello vystavěl, včetně efektních a virtuosních pasáží. Jedním z mála Italů, kteří věnovali malou pozornost opeře, byl **Marco Enrico Bossi**. Pocházel z varhanické rodiny a absolvoval milánskou konzervatoř. Roku 1881 se stal varhaníkem katedrály v severoitalském Comu. Roku 1890 nastoupil jako pedagog varhan na neapolskou konzervatoř. Pak následovala další pedagogická místa v Benátkách, Boloni a nakonec v Římě. Byl také vynikajícím koncertním varhaníkem, vystupoval po Evropě a v USA, během zpáteční cesty z New Yorku na lodi zemřel. Pro sólové varhany vytvořil řadu skladeb liturgických a koncertních – jednotlivě i v cyklech. Často se hrává jeho efektní *Scherzo g moll*.

Ve spolupráci s Italským kulturním institutem v Praze

27. 8. 2015

Hudební oběť

HANS-OLA ERICSSON

(Kanada)

Program:

JEAN SIBELIUS (1865–1957)

Intrada, op. 111a

ANONYM (17.–18. století)

Magnificat en D

ze sbírky Livre d'Orgue de Montréal /
Varhanní kniha z Montrealu
Prélude – Duo – Récit – Basse et Dessus de
Trompette – Plein Jeu – Dialogue – Plein Jeu**BENGT HAMBRAEUS** (1928–2000)

Shogaku

z cyklu Tre pezzi per Organo

JOHANN SEBASTIAN BACH

(1685–1750)

Ricercare a 6 voci

ze sbírky Hudební oběť BWV 1079

JEAN-PHILIPPE RAMEAU

(1683–1764)

Les Indes galantes / Galantní Indové

Ouverture / Předehra
Air tendre pour la Rose / Něžný zpěv pro růži
Tendre amour / Něžná láska
Air vif pour Zéphyr et les Fleurs / Svěží zpěv
pro Zefyru a Květiny
Danse des Sauvages / Tanec divochů
(úprava pro varhany Y. Rechsteiner)**OLIVIER MESSIAEN** (1908–1992)VI. Le Fils, Verbe et Lumière / Syn, Slovo
a Světloz cyklu Meditations sur le mystère de la Sainte
Trinité / Meditace o tajemství Nejsvětější
Trojice

Hans-Ola Ericsson je výjimečnou osobností mezinárodní hudební scény, kde vystupuje jako žádaný interpret a skladatel. Jeho varhanní mistrovství zahrnuje rozsáhlý repertoár od renesančních skladeb až po skladby žijících autorů. Nikdo z interpretů v posledních několika desetiletích neuskutečnil tolik premiér soudobých děl, jako právě Ericsson. Jsou to především John Cage, György Ligeti a Olivier Messiaen, kteří mu světili svá díla. Jeho jedinečná kariéra zahrnuje koncertní cesty po všech kontinentech. Je vybaven neuvěřitelnou všestranností, která soustředí pozornost na každý tón sám o sobě a zároveň na kompoziční celek. Jako skladatel se řadí svým stylem k post-avantgardě. Dlouhá léta působí i jako pedagog. Nejprve v rodném Švédsku, kde od roku 1989 vyučoval na Hudební akademii v Pitee a Universitě v Lulee, poté od roku 1996 v německých Brémách a nyní je již čtvrtým rokem profesorem na Hudební škole McGill University v kanadském Montrealu. Je častým poradcem při restaurování historických nástrojů. Jeho umění je zaznamenáno na mnoha CD. Mezi nimi zaujímá zcela výjimečné místo nahrávka kompletního díla Oliviera Messiaena.

Nejhranější finský skladatel, za ruské nadvlády tvůrce finské národní hudby **Jean Sibelius** začal studovat práva, ale pak se přihlásil na konzervatoř v Helsinkách, kde se zaměřil na hru na housle a kompozici. Potom ještě absolvoval studijní stáž v Berlíně a ve Vídni. Po návratu do Finska vyučoval na helsinské hudební akademii a působil ve smyčcovém kvartetu. Hrál sice na varhany, ale kompozičně jim věnoval malou pozornost. Slavnostní *Intradu* složil u příležitosti návštěvy švédského krále a královny roku 1925, čtyři roky předtím, než ukončil svou kompoziční činnost.

Varhanní kniha z Montrealu je rukopisnou sbírkou ze začátku 18. století, která byla už roku 1724 z Francie odvezena do Kanady a která byla objevena až roku 1978. Obsahuje téměř čtyři stovky většinou anonymních skladeb z konce 17. a počátku 18. století. Mezi nimi je šest varhanních mší, tedy typicky francouzských kusů určených pro příslušná místa liturgie, v nichž se varhany střídaly s gregoriánským chorálem. Francouzská praxe tyto části mší nazývá podle užitých kompozičních technik a podle registrace. *Duo* a *Dialogue* znamenají dvojhlas, *Récit* sólo, *Basse et Dessus de Trompette* bas a soprán s trumpetou, *Plein Jeu* plný zvuk principálového sboru.

Švédský skladatel a varhaník **Bengt Hambraeus** studoval hru na varhany, také hudební vědu a dějiny výtvarného umění na univerzitě v Uppsale. Od roku 1957 působil nejprve jako redaktor a nakonec jako ředitel Švédského rozhlasu. Roku 1972 se stal profesorem kompozice na McGillově univerzitě v kanadském Montrealu. V jeho bohatém kompozičním odkazu jsou varhanní skladby významně zastoupeny. *Tři kusy pro varhany* (1967) vznikly ve skladatelově třetím období – od šedesátých let 20. století, kdy se zajímal zejména o hudební historii a orientální hudbu. Poslední z nich je přibližně sedmiminutové *Šogaku*, ovlivněné starou japonskou císařskou hudbou *gagaku* založenou na pentatonice; šo je japonský dechový nástroj s píšťalami jako malé varhany.

Dvašedesátiletý **Johann Sebastian Bach**, tehdy osobnost velkého věhlasu, se roku 1747 vypravil do Postupimi za svým synem Carlem Philippem

Emanuelem, který působil jako hudebník na pruském dvoře. S králem Bedřichem Velikým se setkal, dokonce před ním improvizoval na jeho dlouhé chromatické téma. Po návratu do svého tehdejšího působiště Lipska na královské téma složil kontrapunktické skladby – fugy a kánony – bez nástrojového určení a jednu triovou sonátu s flétnou, na niž sám panovník hrál. Vrcholem této sbírky nazvané *Hudební oběť*, kterou králi věnoval, je *Ricercar a 6 voci*, přesněji monumentální komplexní šestihlasá(!) fuga, často hraná na varhany. Nejslavnější francouzský skladatel pozdního baroka **Jean-Philippe Rameau** byl synem varhaníka a sám působil v mládí jako varhaník v Clermontu, v rodném Dijonu, Lyonu a Paříži, pro varhany však nevytvořil žádné skladby. Hrávají se však varhanní transkripce hudby z jeho oper. První operu vytvořil Rameau ve svých padesáti letech a od té doby se věnoval divadlu. *Galantní Indové* (1735) jsou jeho nejvýznamnější baletní operou, což byl ve Francii velmi oblíbený druh. Nese všechny charakteristické rysy francouzské hudby, hlavně zvukovou barevnost. Části z této Rameauovy opery upravil pro varhany Yves Rechsteiner (1969), švýcarský varhaník, cembalista a pedagog konzervatoře v Lyonu.

Olivier Messiaen byl od roku 1931 varhaníkem chrámu Nejsvětější Trojice v Paříži, kde působil až do své smrti. Přitom nesměl rušit bohoslužby příliš moderním hudebním jazykem. Působil také pedagogicky. Roku 1942 byl jmenován pedagogem pařížské konzervatoře, od roku 1966 jako profesor kompozice. Významným zdrojem inspirace mu byla křesťanská tematika a gregoriánský chorál. Devět *Meditací o mystériu Nejsvětější Trojice* (1969) vychází z teoretického konceptu, který však není rozpoznatelný posluchačem. V šesté části *Syn, Slovo a Světlo* se zřetelně střídají recitované nápěvy gregoriánského chorálu s kontrastujícími, typicky messiaenovsky barevnými souzvuky.

3. 9. 2015

Evropská unie

PETER HÖDL MOSER

(Rakousko)

Program:

MARIAN SAWA (1937–2005)

Fuga-bolero

OTTO DIENEL (1839–1905)

Andante op. 13/2

Modlitba op. 16/2

Koncertní fantazie č. 3 D dur, op. 34

JIŘÍ ROPEK (1922–2005)

Partita „Adoro te devote“

ANTON HEILLER (1923–1979)

Ecce lignum crucis

THOMAS DANIEL SCHLEE (1957)

Seefelder Präludium / Seefeldské preludium

EUGÈNE GIGOUT (1844–1925)

Minuetto

CHARLES TOURNEMIRE

(1870–1939)

Fresque symphonique sacrée, č. 2,
op. 76 / Posvátná symfonická freska

Peter Hödlmoser je od roku 1989 uměleckým ředitelem Mezinárodních chrámových koncertů ve Sv. Wolfgangu. Svá studia varhanní hry pod vedením E. Ullmann na Mozarteu v Salzburgu ukončil s vyznamenáním. Poté pokračoval u K. Koito na konzervatoři v Lausanne, kde získal v roce 1997 „Premier Prix“. V témže roce mu rakouské Ministerstvo pro vědu a umění udělilo čestné uznání. Pozvání k sólovým koncertům jej doposud zavedla do mnoha zemí Evropy a Jižní Ameriky. Publikuje hudebněvědné studie. Nahrál několik kompaktních disků převážně s díly soudobých rakouských autorů, uskutečnil i řadu rozhlasových nahrávek.

Varhanní Titán – tak bývá nazýván Polák **Marian Sawa**. Vystudoval na Hudební akademii Frydrika Chopina ve Varšavě hru na varhany a kompozici. Těžiště jeho bohaté tvorby představují často hrané skladby pro varhany, kterých napsal dvě stovky. Sawův hudební jazyk kombinuje historické tradice s moderním stylem. *Fuga-bolero* (1995) atraktivně spojuje kontrapunktickou formu fugy a rytmicky příznačný španělský tanec bolero a postupně graduje. Německý varhaník a skladatel druhé poloviny 19. století **Otto Dienel** je u nás téměř neznámý. Studoval na berlínské akademii, mj. hru na varhany a kompozici, spolu se studiem taky vyučoval hudbu a byl aktivní jako chrámový varhaník, postupně v několika berlínských kostelích. Patřil k významným znalcům Bachova díla a byl výtečným improvizátorem. Podnikl několik studijních cest (do Itálie, Londýna a Paříže), které přispěly k dozrání jeho kompozičního stylu. Dienel složil na šest stovek skladeb, z nichž mnohé byly zničeny za druhé světové války. Podstatnou část jeho tvorby představují varhanní skladby. Mezi komponující varhaníky patřil **Jiří Ropek**, jehož celý život byl spjat s rodnou Prahou. Kvůli zavření vysokých škol začal roku 1941 studovat u Bedřicha Antonína Wiedermanna na pražské konzervatoři a pak i na AMU. Po svém pedagogovi se stal na čtyři desítky let varhaníkem v bazilice sv. Jakuba (byl mu věnován Mezinárodní varhanní festival v roce 2010), i dvě desítky let vyučujícím na konzervatoři. *Partita na Klaním se ti vroucně* je variacemi na francouzskou barokní píseň s textem latinského hymnu *Adoro te devote*, připisovaného sv. Tomáši Akvinskému. Vídeňan **Anton Heiller** studoval varhany, cembalo a kompozici za druhé světové války na akademii, kde hned od roku 1945 začal působit. Byl světově proslulým koncertním varhaníkem, vynikal zejména interpretací obdivovaného Bacha. Roku 1952 zvítězil v mezinárodní improvizáčnické soutěži v nizozemském Haarlemu. Kompozičně navázal na Hindemitha, uplatňoval polyfonii i gregoriánský chorál a luteránské písně německé a dánské.

Vytvořil jak kusy koncertní, tak liturgické, jako např. *Ecce lignum crucis* (1966), zpracovávající chorální nápěv.

Thomas Daniel Schlee, rovněž z Vídně, studoval jak varhany na tamější vysoké hudební škole, tak dějiny výtvarného umění a hudební vědu na univerzitě. V Paříži byl v kompozici žákem Oliviera Messiaena a Jeana Langlaise. Schlee působil jako pedagog na vysokých školách, pracoval pro několik významných festivalů. Od roku 2004 je ředitelem významného festivalu Korutanské léto. Jako skladatel zasáhl do všech forem od jevištních děl po drobné komorní kusy. *Seefeldské preludium* (1982) je krátkou varhanní skladbou inspirovanou horskou vesnicí v Tyrolsku, kde ji sám skladatel premiéroval.

Eugène Gigout byl Saint-Saënsovým žákem na Niedermeyerově škole v Paříži, kde pak sám vyučoval hru na varhany. Později působil na konzervatoři. Podnikal koncertní cesty, vynikal jako improvizátor, podle dobových svědectví ovšem eklektický. Zastával varhanické místo u sv. Augustina od roku 1863 až do své smrti, ale po jmenování musel čekat pět let, než byly dokončeny nové elektropneumatické varhany. Jeho koncertní a liturgické varhanní skladby navazují na styl bachovský, klasicistní a symfonický, zejména na Camilla Saint-Saënsa. V Gigoutově sbírce *Deseti kusů* (1890) je i *Minuetto*.

Charles Tournemire se stal varhaníkem už jako jedenáctiletý – bylo to v chrámu sv. Petra v rodném Bordeaux. Tam začal studovat, pak odešel na pařížskou konzervatoř. Od roku 1898 až do své smrti byl varhaníkem baziliky sv. Klotildy, kde předtím působil jeho milovaný učitel César Franck. V roce 1919 začal vyučovat na konzervatoři. Ve své době byl ceněn jako skvělý improvizátor při bohoslužbách. Dnes stojí postimpresionistický Tournemire ve stínu svých kolegů. Byl pokračovatelem francouzského symfonického varhanního stylu, v němž napsal půltuctu skladeb. *Dvě posvátné symfonické fresky* složil jako svá poslední varhanní díla před svou smrtí v letech 1938–1939.

10. 9. 2015

Metamorfózy

TOMÁŠ MIHALIK (Slovensko)

Program:

JOHANN SEBASTIAN BACH

(1685–1750)

Preludium a fuga D dur BWV 532

JOHN STANLEY (1712–1786)

Voluntary A dur č. 1, op. 7

PETR EBEN (1929–2007)

Laudes / Chvály

II. Lento – Allegro solenne

IV. Gravemente – Allegro

VOLNÁ IMPROVIZACE

LOUIS VIERNE (1870–1937)

6. symfonie h moll, op. 59

Scherzo

Final

Ve spolupráci se
Slovenským institutem v Praze

Přes své mládí má **Tomáš Mihalik** (1992) již za sebou nepřehlédnutelné úspěchy jak doma tak v zahraničí. V loňském roce se stal vítězem Mezinárodní varhanní soutěže Petra Ebena v Opavě a také nositelem Ceny Českého hudebního fondu za nejlepší interpretaci skladby Petra Ebena. V současné době studuje varhanní hru na Vysoké škole múzických umění v Bratislavě ve třídě I. Szabó, když předtím absolvoval košickou konzervatoř u E. Dzemjanové. Účastnil se mistrovských varhanních kursů pod vedením V. Warniera. Několikrát vystoupil na Přehlídce mladých varhaníků v rámci Slovenské republiky, Polska a Ukrajiny. V roce 2013 získal 1. cenu a titul Absolutní vítěz v Soutěži slovenských konzervatoří. Soustavně se věnuje i kompozici. Své skladby představil v Košicích na festivalu soudobého umění Hudební rezonance.

Johann Sebastian Bach komponoval skladby pro klávesové nástroje po celý život, v některých letech více, v jiných méně. Velkou pozornost věnoval varhanám během svého působení ve Výmarnu na dvoře tamějšího vévody Wilhelma Ernsta v letech 1708–1717, nejprve jako dvorní varhaník a komorní hudebník, od roku 1714 jako koncertní mistr dvorní kapely s platem vyšším, než měli kapelník a místokapelník. Tam složil i *Preludium a fugu D dur*. *Preludium* začíná stupnicí v sólovém pedálu a fanfárami a vzdáleně tak připomíná francouzskou ouverturu. Pak pokračuje klesajícím pohybem v allabreve. Radostná *fuga* v rychlém pohybu šestnáctin má jednotný hudební materiál a její téma je rozčleněno do dvou motivů oddělených pomlkou: čtyřikrát opakovaného úvodu a pohyblivého pokračování.

Angličan **John Stanley** oslepl už v útlém věku jako dvouletý. Byl žákem dvorního skladatele Mauricea Greena, později zastával varhanická místa v několika londýnských kostelích a proslul jako hráč na klávesové nástroje. Roku 1779 se stal dvorním skladatelem. Ve třech sbírkách o deseti skladbách op. 5, 6 a 7 (1748, 1752 a 1754) vydal dříve napsané voluntaries, typicky anglický varhanní druh, obdobně dvoudílná jako psal jeho učitel: po pomalém vstupu následuje rychlejší díl. **Petr Eben** se s varhanami se setkával od útlého dětství, později se však rozhodl studovat na AMU hru na klavír a kompozici. Působil pedagogicky na katedře dějin hudby Filozofické fakulty Karlovy univerzity a AMU. Vystupoval jako pianista, klavírní doprovodce a varhanní improvizátor. Pro Ebena byly varhany nástrojem, jímž se bezprostředně vyjadřoval. Dokládá to celá řada skladeb, které jsou stálými repertoáry varhaníků našich a zahraničních. Pět let po dokončení čtyřdílné Nedělní hudby složil Petr Eben další cyklické varhanní dílo *Laudes* (1964). Jsou to *chvály*, které v době rostoucího pochybování a pesimismu poukazovaly na kladný vztah k okolnímu světu, jejich hudba vede z ponuré atmosféry do pozitivní vděčnosti a cituje gregoriánský chorál. První věta je autorem charakterizována jako úžas z velikosti a uvádí nápěv velikonočního Alleluja, ve čtvrté větě jde o osudové bloudění a zápasy s melodií Christus regnat – Kristus kraluje.

Improvizace, tedy spontánní, právě vymyšlená hra bez notového zápisu a bez přípravy, se dnes pojí s varhanami více než s jinými nástroji. Improvizační umění varhaníků bylo vždy vysoce ceněno, mnohdy více než jejich skladby. Schopnost improvizace byla dlouho pokládána za významný znak muzikálnosti. Obdivovanými improvizátory byly třeba Němci Dieterich Buxtehude, Johann Sebastian Bach, Georg Friedrich Händel, Max Reger nebo Francouz César Franck. Mnohdy lidé přicházeli do chrámů z velké dálky, aby jejich proslulé improvizace vyslechli, varhanního improvizátora vyhledávali žáci, aby se od něj alespoň zčásti naučili výjimečné schopnosti. Varhaníci museli při bohoslužbách improvizovat, aby vyplnili čas, během něhož se odehrával ten či onen liturgický úkon, aby zpracovali melodii gregoriánského chorálu nebo kostelní písně, aby udali její tón. Mnoho skladeb v celé historii varhanní hudby vzniklo z improvizace, jako např. preludia (předehry), fantazie či toccaty.

Když **Louis Vierne** v mládí slyšel v pařížském chrámu sv. Klotildy hudbu Césara Francka, okouzila ho natolik, že se rozhodl studovat varhany a klavír. Krátce byl Franckovým žákem: nejprve soukromě, pak na pařížské konzervatoři. Od roku 1892 byl druhým varhaníkem v chrámu sv. Sulpicia. Roku 1900 byl jednohlasně jmenován varhaníkem v katedrále Notre Dame v Paříži. Je téměř symbolické, že Louis Vierne po sedmatřiceti letech varhanického působení v této katedrále zemřel při svém 1750. recitálu za nástrojem, který miloval a za jehož péči se tolik nasadil. Pedagogicky působil na pařížské konzervatoři i na Schole cantorum. Po svém učiteli Franckovi dále rozvinul francouzský symfonický styl. Složil šest varhanních *symfonií*, poslední z nich *h moll* je z roku 1930. Třetí z jejích pěti vět je brilantní *Scherzo*, s efektním střídáním manuálů a výraznou rytmizací a *Final* je radostnou toccatou.

17. 9. 2015

Tři německá staletí

ZDENĚK NOVÁČEK

(Česká republika)

Program:

GEORG BÖHM (1661–1733)

Partita „Ach wie nichtig, ach wie flüchtig ist der Menschen Leben“ / „Ach, jak nicotné, ach, jak pomíjivé je žití lidské“

DIETERICH BUXTEHUDE

(1637–1707)

Ciacona e moll BuxWV 160

JOHANN SEBASTIAN BACH

(1685–1750)

Passacaglia a fuga c moll BWV 582

ROBERT SCHUMANN (1810–1856)

Fuga č. 3 na jméno BACH, op. 60

HERMANN SCHROEDER

(1904–1984)

Tři chorálové přede hry

In dulci jubilo / V radostném plesání
Ave Maria zart / Zdrávas něžná Marie
Nun danket all und bringet Ehr / Děkujte
a poctu vzdejte**MAX REGER** (1873–1916)

Fantazie a fuga na chorál

„Halleluja! Gott zu loben, bleibe
meine Seelenfreud“, Op. 52 /
„Aleluja! Chválit Boha ať je vždy
mou radostí“

Zdeněk Nováček absolvoval studium varhanní hry nejprve na brněnské konzervatoři ve třídě J. Pukla a na Janáčkově akademii múzických umění v Brně u A. Veselého. Nabyté znalosti si dále rozšiřoval na mistrovských interpretačních kurzech. V Belgii u F. Peeterse studoval především díla C. Francka a významných francouzských romantických autorů, u L. Celegghina v Itálii se věnoval studiu italské barokní hudby, zúčastnil se rovněž interpretačních kurzů u G. Litaize a L. F. Tagliaviniho. Absolvoval několik národních i mezinárodních soutěží – Pražské jaro, Manchester (finalista), Interpretační soutěž Ministerstva kultury ČR (laureát). Pravidelně koncertuje doma i v zahraničí. Jako varhaník a cembalista dlouhá léta spolupracoval s Filharmonií Brno a s Brněnským komorním orchestrem. Pořídil řadu nahrávek pro české i zahraniční rozhlasové společnosti a pro Českou televizi. Řadu let je pedagogem brněnské konzervatoře a Hudební fakulty JAMU v Brně. Je zván jako porotce národních i mezinárodních soutěží.

Po studiích v Gotě a Jeně se **Georg Böhm** usadil počátkem devadesátých let 17. století v Hamburku, kde se seznámil s Buxtehudem. Od roku 1698 do své smrti byl varhaníkem kostela sv. Jana v Lüneburgu. Dohlížel na přestavbu tamějších varhan (1712–1714). Jeho žákem byl patrně Johann Sebastian Bach, který na samém počátku 18. století navštěvoval školu sv. Michaela v Lüneburgu a – jak později uvedl C. E. Bach – miloval a studoval Böhmova díla. Po roce 1705 komponoval pro klávesové nástroje Böhm málo. Významné jsou zejména jeho chorální partyty, tedy variace na luteránské duchovní písně, jako např. partita *Ach, jak nicotné, ach, jak pomíjivé je žití lidské*.

Bachův nejvýznamnější předchůdce v oblasti tvorby varhanní a kantátové **Dieterich Buxtehude** působil na území dnešního Švédska, Dánska a severního Německa. Jeho nejvýznamnějším působištěm se stal od roku 1668 mariánský kostel v někdejším hanzovním městě Lübeck, kam si ho přicházeli poslechnout hudebníci jako Händel či Bach. Buxtehude mistrně ovládal kompoziční techniky své doby a byl skvělým improvizátorem. *Ciacona e moll* – jedna z pouhých tří skladeb svého druhu v jeho tvorbě – uplatňuje v baroku oblíbenou kontrapunktickou variační formu nad basovým tématem, které je zpracováno v řadě různých obměn a předvádí tak invenci i hráčskou dovednost skladatele.

V posledních letech svého působení ve Výmaru (1708–1717) složil **Johann Sebastian Bach** jedno ze svých nejznámějších a nejzajímavějších děl – *Passacaglii a fugu c moll*. Jde o variace nad ostinným basem, který nejspíše vychází z varhanní mše francouzského skladatele Andrého Raisonana nebo z Buxtehudeho ostinných skladeb. Bach složil celkem dvacet variací, gradujících až do dvánácté, po nich následuje sofistikovaná dvojitá fuga na stejné téma. Robert Schumann charakterizoval variace jako proplétající se tak důmyslně, že nikdy nepřestanou být úžasné. Mimořádné dílo budilo pozornost badatelů, kteří se ho pokoušeli vyložit z hlediska číselného, náboženského i liturgického symboliky.

Představitel raného německého romantismu

Robert Schumann se vyjadřoval především

prostřednictvím písní a programních klavírních skladeb, ale zabýval se také kontrapunktickými studiemi. V roce 1845, kdy odešel z Lipska do Drážďan za uzdravením a klidem, se soustředil na přísný sloh a napsal několik menších sbírek, mezi nimiž je *Šest fug na jméno BACH* pro varhany nebo klavír s pedálem. Třetí z nich zpracovává chromatické téma v rozjímavém duchu.

Skladatel, varhaník, dirigent a také pedagog, tím vším byl Němec **Hermann Schroeder**. Až do konce druhé světové války působil jako varhaník v katedrále v Trevíru, pak vyučoval na Vysoké hudební škole v Kolíně nad Rýnem, také na univerzitě v Bonnu a v Kolíně. Kompozičně se zaměřil na katolickou chrámovou hudbu a varhany, zejména se inspiroval středověkou hudbou, ale uplatňoval i hudební jazyk 20. století. Napsal mnoho chorálních předeher, které publikoval v několika sbírkách pro liturgické účely. Tři vybrané přede hry uplatňují barokní bachovskou sazbu: *V radostném plesání* (1933) má cantus firmus v altu. *Zdrávas něžná Marie* v tenoru a *Děkujte a poctu vzdejte* (obě 1948) v plném zvuku je kánon s tématem v pedálu.

Max Reger odmítal dobovou módu programní hudby, zaměřil se na hudební formy a svůj vzor našel v Bachovi a v kompozičních postupech 17. a 18. století. Po nemoci na samém sklonku 19. století obrátil svou pozornost k varhanám a začal pro ně hojně komponovat. Regerův hudební jazyk, odlišný od novoněmecké školy Lisztovy a Wagnerovy, byl terčem kritiky, z níž si ale on sám nic nedělal. Roku 1900 složil sedm rozsáhlých *varhanních fantazií* op. 52 na protestantské chorály. Téměř dvacetiminutová skladba *Aleluja! Chválit Boha ať je vždy mou radostí* zpracovává píseň Johanna Georga Bätzlera s textem Matthiase Jorissena vycházejícím ze 146. žalmu. Jde o introdukcí a 7 strof písně, před sedmou je umístěna fuga a po ní koda. Hudební jazyk díla je typicky regerovský: vyznačuje se vypjatým výrazem, přebujelými chromatismy, interpretačně obtížnými pasážemi, výtečně propracovanou polyfonií a geniálně promyšlenou, z malých ploch vystavěnou koncepcí.

24. 9. 2015

Hudba pařížských chrámů

YVES CASTAGNET (Francie)

Program:

JOHANN SEBASTIAN BACH

(1685–1750)

Pièce d'orgue a 5. avec La Pedalle
continu BWV 572

Tres vivement – Gravement – Lentement

CÉSAR FRANCK (1822–1890)

Chorál č. 3 a moll

LOUIS VIERNE (1870–1937)

Méditation / Meditace

(improvizace zapsaná M. Duruflé)

Cathédrales / Katedrály

z cyklu Pièces de fantaisie, op. 55 /
Fantazijní kusy**JEANNE DEMESSIEUX** (1921–1968)

Te Deum, op. 11

JEHAN ALAIN (1911–1940)

Choral dorien JA 67

Litanies JA 119

EUGÈNE GIGOUT (1844–1925)

Grand Choeur dialogué

Yves Castagnet náleží k nejvyhledávanějším francouzským varhaníkům své generace. Cestu k mezinárodní kariéře mu otevřelo vítězství „Grand Prix de Chartres“ v proslulé Mezinárodní varhanní soutěži ve francouzském Chartre v roce 1988. V téže roce byl jmenován titulárním varhaníkem chórových varhan v katedrále Notre Dame v Paříži, kde působí dodnes. Z toho plyne i jeho každodenní povinnost doprovázení bohoslužeb a zpěvu katedrálního sboru. Je absolventem Vysoké hudební školy v Paříži, kterou zakončil v roce 1985 s nejvyšším možným ohodnocením v několika hudebních disciplínách. Vystupuje na sólových varhanních recitálech, ale také často ve spolupráci se zpěváky a sbory, a to nejen ve Francii, ale takřka po celém světě. Jeho diskografie zahrnuje především tituly francouzských skladatelů, jako M. Duprého či L. Vierna, ale i německou romantickou hudbu. Jako skladatel má na svém kontě především díla vokální do značné míry ovlivněna slavnostní liturgií chrámu Notre Dame.

Během svého života byl – s výjimkou Köthenu (1717–1723) – **Johann Sebastian Bach** zaměstnán v chrámech jako varhaník a jako kantor. V jeho varhanní hudbě se odrazily severoněmecké luteránské tradice a italský a francouzský styl. Ten se projevil i ve francouzsky nadepsaném *Varhanním kusu*, někdy nazývaném jako *Fantazie G dur*, který vznikl v prvním desetiletí 18. století. Jde o trojdílnou formu se zcela kontrastující sázbou jednotlivých dílů. Brilantní volný vstup má cembalovou stylizaci, stejně jako závěrečný díl s rozloženými akordy. Pětihlasý střední díl navazuje na kontrapunktický starý styl chrámové hudby. Zdůrazněn zdoobením a jinými finesami činí výrazně francouzský dojem.

Do varhanní hudby vnesl **César Franck** v době romantismu především nové vyjadřovací schopnosti, a to symfonickou orchestraci, novoromantickou harmonii a důmyslnou práci s myšlenkou. Měl na mysli nové zvukové i technické možnosti, vycházející z nástroje Aristida Cavaillé-Colla v chrámu sv. Klotildy, v němž působil od roku 1858 až do své smrti. Třetí *Chorál a moll* má převážně dramatický charakter. Vzrušené úseky jsou střídány nejprve pokojným ztišením a pak krásnou lyrickou plochou. Po návratu počáteční hudby se ještě znovu vynořuje pokojné téma a skladba dospívá k závěrečné apoteóze.

Od narození skoro nevidomý **Louis Vierne** projevoval výjimečné hudební nadání. Překážky, které mu kladl jeho téměř chybějící zrak i osobní ztráty a také jeho precitlivělost, se odrazily i v jeho tvorbě. Pro své koncertní cesty v Evropě a Americe složil čtyřiadvacet *Fantazijních kusů* (1926–1927), které rozdělil do čtyř suit po šesti kusech. Některé vyžadují mimořádně technicky vybaveného varhaníka a jiné navozují téměř impresionistické nálady, jako např. monumentální skladba *Katedrály*. Gramofonové nahrávky Viernových proslulých improvizací později přepsal Maurice Duruflé, nejdelší z této trojice je *Méditace*.

Jeanne Demessieux se dožila pouze sedmačtyřiceti let. Studovala na pařížské konzervatoři, kde byla začátkem Marcela Duprého. Koncertní kariéru zahájila pařížským recitálem v Pleyelově sále v roce 1946. Už od svých dvanácti let (1933) byla varhanicí v pařížském chrámu sv. Ducha, od roku 1962 u sv. Maří Magdalény. Od roku 1952

působila rovněž pedagogicky na konzervatoři v belgickém Lutychu. Byla první ženou, která hrála ve Westminsterském opatství a Westminsterské katedrále v Londýně. Proslavila se jako skvělá improvizátorka, měla vynikající hráčskou techniku a hrála velké množství skladeb z paměti. Složila více než tři desítky skladeb, mezi nimi dominovaly kusy pro varhany, např. *Te Deum* (1965), které zpracovává oslavný chvalozpěv.

Do osudu mimořádně talentovaného **Jehana Alaina** náhle zasáhla válka – padl jako devětdvacetiletý otec tří dětí rok po svém narukování. Od třinácti let byl varhaníkem-asistentem svého otce v rodném městě Saint-Germain-en-Laye u Paříže. V letech 1929–1939 studoval na pařížské konzervatoři varhany a kompozici. Působil jako varhaník u sv. Mikuláše v městečku Maisons-Laffitte nedaleko hlavního města a v nejstarší pařížské synagoze Nazareth. Složil více než tři desítky varhanních skladeb. Mezi nimi je drobný *Dórský chorál* a nejslavnější *Litanie* (1937), které vycházejí z jediného, stále se opakujícího a postupně gradujícího tématu.

Eugène Gigout byl žákem Camilla Saint-Saënsa na Niedermeyerově škole v Paříži, kde pak vyučoval hru na varhany (1863–1885 a 1900–1905). Roku 1885 založil vlastní varhanní školu. Po Guillemantově smrti převzal jeho místo na konzervatoři. Vystupoval na koncertních turné, vynikal jako improvizátor, podle dobových svědectví ovšem eklektický. Zastával varhanické místo u sv. Augustina od roku 1863 až do své smrti, ale po jmenování musel čekat pět let, než byly dokončeny nové elektropneumatické varhany. Jeho koncertní a liturgické varhanní skladby navazují na styl bachovský, klasicistní a symfonický, zejména na Saint-Saënsa, některé citují gregoriánský chorál. Dodnes se hrává slavnostní *Velký sbor v dialogu* (1881), následující starý typ francouzské skladby efektně střídající manuály.

Svatojakubské Audite Organum
tel: +420 604 208 490
e-mail: info@auditeorganum.cz
www.auditeorganum.cz

Ladění a údržbu varhan provádí
varhanářská firma Vladimíra Turnwalda.

Text: Mgr. Jana Slimáčková-Michálková, Ph.D.,
Irena Chřibková (medailony)
Překlad: Mgr. Martina Podhorná
Grafická úprava: Jiří Vašíček
Fotografie: Rudo Prekop, archiv
Videoprojekce: Libor Juříček, Martin Fišer

Svatojakubské Audite Organum děkuje za laskavou podporu

partner
festivalu

MINISTERSTVO
KULTURY

Vltava
Český rozhlas

Slovenský inštitút
SLOVENSKÝ INŠTITÚT

classic
98.7